

ΤΑ ΜΕΣΤΑ ΤΗΣ ΧΙΟΥ. ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΜΙΑΣ ΛΑΘΑΝΟΥΣΑΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ;

Σιδηρόπουλος Γ.¹, Γιώτης Α.²

¹ Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

² Τοπογράφος Μηχανικός Τ.Ε., ΜSc Διαχείριση Πληροφοριών Γης και Χαρτογράφηση

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία μελετάται η διαχρονική εξέλιξη του οικισμού των Μεστών της Χίου μέσα στο χρόνο. Σκοπός της είναι η διερεύνηση των λόγων υπό τους οποίους κατόρθωσε να παραμείνει σχεδόν ανέπαφο το αστικό τοπίο των Μεστών, η μελέτη της εικόνας του οικισμού και πώς αυτή επηρεάζεται από τον ιστορικό χαρακτήρα και τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά του και τέλος η εξέταση των τάσεων ανάπτυξης του οικισμού στη σύγχρονη πραγματικότητα.

THE SETTLEMENT OF MESTA IN CHIOS. THE REVIVAL OF A DORMANT REALITY

Sidiropoulos G.¹, Giotis A.²

¹ Assistant Professor, Department of Geography, University of the Aegean.

² Surveyor Engineer, MSc Land Information Management and Mapping,

Abstract

In the current paper, the evolution through out the time in the settlement of Mesta in Chios is studied. The main target of the study is the investigation of the reasons which cause the urban scenery of Mesta managed to remind unchanged, the study of view of the settlement and how this is affected by historical and cultural characteristics and finally the examination of the trends of development of the current settlement in model reality.

Λέξεις κλειδιά: Παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορική γεωγραφία, διαφύλαξη κληρονομιάς, αστικό τοπίο.

Key words: Traditional Settlement, historical geography, urban landscape.

1. Εισαγωγή

Τα Μεστά αποτελούν έναν από τους καστρο-οικισμούς των Μαστιχοχωριών στη Χίο. Πήραν την σημερινή τους μορφή στα μέσα του 14ου αι. και κατόρθωσαν να επιβιώσουν μέχρι της ημέρες μας. Η επιβίωση του μεσαιωνικού αυτού οικισμού όχι μόνον σαν εικόνα αλλά ως φορέας ενός ζωντανού οργανισμού, αποτελεί γεγονός πολλαπλά σημαντικό. Είναι μια ζωντανή μαρτυρία αστικού μεσαιωνικού τοπίου πολύτιμη για την πολιτιστική κληρονομιά.

Στην Ελλάδα οι παρόμοιες περιπτώσεις

δεν είναι πολλές. Ανάλογα παραδείγματα αποτελούν η Μονεμβασιά, η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου, το Άγιον Όρος και διεθνώς, η Σανάα (Υεμένη), η Προβαν (Γαλλία), η πόλη του Μπαθ (Αγγλία).

Η περίπτωση της «αυτοματοποιημένης διαφύλαξης» του οικισμού διαχρονικά, εγείρει μια σειρά ερωτημάτων για τους λόγους που επέτρεψαν την επιβίωσή ανά τους αιώνες.

Η μελέτη ενός παρόμοιου ζητήματος θέτει ζητήματα αποκατάστασης, αναστήλωσης, προβολής, αποδελτίωσης ιστορικών πηγών, ενώ η παρούσα όμως μελέτη θα επικεντρωθεί στο να καταγράψει την υπάρχουσα κατάσταση, σε επίπεδο του ανθρωπίνου και οικονομικού και κυρίως του οικιστικού επιπέδου, προσπαθώντας να ανασυστήσει την γεωγραφική κατάσταση μέσω διαχρονικών τομών.

Συνήθως οι πόλεις, ανεξαρτήτως μεγέθους και όταν δεν υπόκεινται σε κάποια απότομη και αιφνίδια αλλαγή, μεταλλάσσουν την εικόνα και τις λειτουργίες τους σταδιακά μέσα στον χρόνο. Το κύριο ερευνητικό ερώτημα στο οποίο επικεντρώνεται, η συγκεκριμένη μελέτη, είναι η ανάλυση των λόγων υπό τους οποίους κατόρθωσε το αστικό τοπίο των Μεστών να επιβιώσει σχεδόν ανέπαφο, μέσα στο χρόνο.

Παράλληλα η ανάλυση στρέφεται στο να απαντήσουμε σε ερωτήματα που απορρέουν από τον ιστορικό χαρακτήρα των Μεστών. Θα διερευνηθεί αν ελλοχεύει ο κίνδυνος συντήρησης μιας επιτηδευμένης εικόνας του παρελθόντος, που μπορεί να μετατρέψει την πόλη σε μνημείο κενό περιεχομένου, ή εάν ενδυναμώνεται η δυναμική της πόλης που θα αναδεικνύει παράλληλα και τα πολιτιστικά της χαρακτηριστικά. Τέλος διερευνώνται οι προοπτικές του οικισμού έτσι ώστε να αναλυθούν τάσεις και πιθανά προβλήματα σχετικά με διαβλεπόμενους άξονες ανάπτυξης του οικισμού.

2. Τα Μεστά στο χρόνο

Πρώτα στοιχεία που αφορούν τα Μεστά έρχονται από την προϊστορική εποχή και σχετίζονται με την εύρεση μέρους πελασγικού τοίχους στη θέση του Λιμένα Μεστών. Κατά τον ελληνικό αποικισμό η πόλη ιδρύει αποικία στη Μαρώνεια της Θράκης ενώ κατά τη Ρωμαϊκή εποχή (86 π.Χ. - 327 μ.Χ.) μαρμάρινη επιγραφή που βρέθηκε στην περιοχή καταδεικνύει έντονη δραστηριότητα.

Κατά τη βυζαντινή εποχή οι πειρατικές επιδρομές στο Αιγαίο, έχουν στόχο και την περιοχή των Μεστών. Για λόγους ασφαλείας, οι διάφοροι οικισμοί της ευρύτερης περιοχής συμπύσσονται σε ένα χωριό και εγκαθίστανται στη τοποθεσία των σημερινών Μεστών που αποτελεί την πρώτη εκδοχή του πολεοδομικού σχήματος του οικισμού. Από το 1124 (κατάληψη από Ενετούς) η Χίος μπαίνει σε μια περίοδο αστάθειας. Περιέρχεται εναλλάξ σε

λατινική (Ενετοί, Σταυροφόροι, Καταλανοί) και βυζαντινή διοίκηση. Από το 1346, γενούτες κατέχουν την Χίο μέχρι το 1566. Τα Μεστά κατά τη διάρκεια της Γενοούτικης κατοχής διαδραμάτισαν ιδιαίτερο ρόλο εξ αιτίας της θέσης του Λιμένα στη δυτική Χίο που δεν είχε άμεση επαφή με τις τουρκοκρατούμενες ακτές της Μ. Ασίας.

Το 1566 η Χίος καταλαμβάνεται από τους Τούρκους. Οι κάτοικοι των Μεστών κατά την τουρκοκρατία είχαν ισχυρή τοπική αυτοδιοίκηση, εξέλεγαν, τους δικούς τους γέροντες και εκκλησιαστικούς επιτρόπους που διοικούσαν τον τόπο. Εισέπρατταν φόρους, απέλυαν διαφορές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, διόριζαν διδασκάλους και αγροφύλακες, φύλασσαν τα κοινοτικά πηγάδια και προστάτευαν τα όρια της κοινότητας. Η Χίος ελευθερώνεται το 1912.

3. Προσέγγιση

Το κύριο ερώτημα που τίθεται, είναι πώς κατόρθωσε ο οικισμός των Μεστών να επιζήσει αυτούσιος μορφολογικά, μέσα στον χρόνο. Πολύ μεγάλο μέρος πόλεων και οικισμών έχουν τις ρίζες τους βαθιά μέσα στον χρόνο. Ενώ η αρχική τοποθεσία ίδρυσης διατηρείται, μπορεί να αλλάξει το κέντρο βάρους, όπως επίσης και η λειτουργία. Κυρίως όμως, η βαθμιαία και συνεχής διαδικασία εξέλιξης μεταβάλλει ολοκληρωτικά την μορφολογία της πόλης. Ίδια θέση, άλλη εικόνα.

Ένα παράλληλο ερώτημα συνοδεύει το πρώτο και αφορά την διερεύνηση των μηχανισμών που έκαναν την συγκεκριμένη πόλη και κατ' επέκταση το σύστημα των Μαστιχοχωριών, να μπορεί να επιβιώσει με την συγκεκριμένη μορφή του. Έχουν διατυπωθεί πολλοί ορισμοί για το τι είναι πόλη. Σ' όλους κοινός τόπος είναι η σπουδαιότητα της οικονομικής λειτουργίας. Εάν αυτή δεν ισχύει, πολύ δύσκολα ένας οικισμός θα μπορέσει να συνεχίσει να εξελίσσεται.

Άμεση συνάρτηση των ανωτέρω είναι ένα τρίτο ερώτημα που σχετίζεται με το πως μπορεί και αν πρέπει να διαφυλαχθεί ένας τέτοιος οικισμός; Είναι σαφές ότι σε κάθε περίπτωση η αυτούσια διατήρηση του κελύφους μιας πόλης, αποτελεί πλούτο για την πολιτιστική εθνική και παγκόσμια κληρονομιά. Επιτρέπει την αυτοψία του παρελθόντος! Είναι πολύτιμες και ευτυχεστάτες συγκυρίες, ανάλογες περιπτώσεις διατήρησης.

Το ζήτημα έχει μια ιδιαίτερη απόχρωση που συνίσταται στην διπλή εξάρτηση του, τόσο στο παρελθόν όσο και το παρών. Ανάλογες περιπτώσεις οφείλουν την προσοχή των κοινωνιών τόσο για την σπουδαιότητα της ιστορικής τους παρουσίας στο χρόνο, όσο και για την συνέχειά τους και την επιβιώσή τους, στο παρών ως ζώντες οργανισμοί. Ένα εγχείρημα ιδιαίτερα δύσκολο στο οποίο ο χώρος πρέπει να δίνει την δυνατότητα αντιμετώπισης ως μνημείο, ως πολιτιστική κληρονομιά αλλά στον ίδιο χρόνο ως λειτουργικής δυνατότητας με τις απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας (Planel-Marchand 1981). Η χρήση του αυτοκινήτου, η διασφάλιση των υποδομών (ύδρευση, αποχέτευση, δίκτυα επικοινωνίας, ηλεκτρισμού για παράδειγμα) σε ένα περιβάλλον που δομήθηκε με άλλες προδιαγραφές δεν είναι εύκολη υπόθεση. Πού πρέπει κατά συνέπεια να τοποθετηθεί η διαχωριστική γραμμή; Μέχρι σε ποιο σημείο μπορεί να έχουμε απαγορεύσεις και από πού υπάρχει συνέχεια εξέλιξης; Πώς η μια ιδιότητα επιτρέπει στην άλλη να λειτουργήσει;

Η λογική ανάλυση συνίσταται στην προσπάθεια ανασχεδιασμού, της γεωγραφικής κατάστασης του οικισμού σε διαφορετικές δομικές περιόδους και διαφορετικές χρονικές εποχές. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η ηλικία του οικισμού θέτει ιδιαίτερα προβλήματα στην προσπάθεια «παραγωγής εικόνων» διαχρονικά (Sidirooulos G, Vasilakos A. 2006). Το πρόβλημα είναι εντονότερο στους πρώιμους χρόνους, όπου τα δεδομένα είναι κυρίως κειμενικά. Η χαρτογραφική αποτύπωση της πόλης είναι ζήτημα σχετικά πρόσφατο. Η λογική, κατά συνέπεια, παγίωσης μιας εικόνας της πολίχνης απορρέει κυρίως από την μελέτες εγγράφων, εικαστικές εικόνες (εγχάρακτα και ζωγραφίες) και κυρίως από την εικόνα της ίδιας της πόλης της οποίας το κύριο χαρακτηριστικό είναι η χωρίς ιδιαίτερες αλλαγές, μεταφορά της μέσα στον χρόνο.

Πέραν της προσπάθειας ορθής παγίωσης της εικόνας του χώρου, η ανάλυση στοχεύει στην δημιουργία εικόνων σύγκρισης μεταξύ διαφορετικών γεωγραφικών κλιμάκων (τοποθεσίας και γεωγραφικής θέσης), την ανάλυση του χώρου και την αναζήτηση ανάλογων παραδειγμάτων και τέλος τη διερεύνηση και ερμηνεία του ευρύτερου πλαισίου δραστηριοτήτων και λειτουργιών της πόλης ανά εποχή.

Για την κατανόηση του οικισμού έγινε χρήση χαρτών της ευρύτερης περιοχής των Μεστών σε κλίμακες όπου απεικονίζεται όλο το σύστημα των Μαστιχοχωριών της Χίου, και κυρίως για να μπορέσουν να γίνουν κατανοητά πλεονέκτημα και μειονέκτημα που παρουσιάζουν τη σχέση τους με τους γύρω οικισμούς και την ευρύτερη περιοχή. Αυτή η περιοχή αντιπροσωπεύει το νότιο τμήμα της νήσου Χίου και η ανάλυσή της δίνει την δυνατότητα κατανόησης της γεωγραφικής θέσης τόσο του οικισμού, όσο και του συστήματος του «κοινού των Μαστιχοχωριών»

Επίσης έγινε χρήση μεγαλύτερης κλίμακας χαρτών ώστε να γίνουν κατανοητά τα μορφολογικά στοιχεία και η πολεοδομία τους, για τη μελέτη των ιδιοτεροτήτων τόσο σε επίπεδο μεμονωμένων στοιχείων (κεντρική πλατεία, μεμονωμένες κατοικίες κλπ) όσο και σε επίπεδο του συνόλου του οικισμού.

Μελέτες με βάση την ανάλυση δορυφορικών πολυφασματικών εικόνων χρησιμοποιήθηκαν για την κατανόηση της χρήσης της γης σε επίπεδο καλλιέργειας της μαστίχας κατά διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Οπτικοποιήθηκε με τρισδιάστατη μορφή το ύψος των κατοικιών και δημιουργήθηκε το ψηφιακό μοντέλο εδάφους της ευρύτερης περιοχής. Πρόσθετα ψηφιοποιήθηκε η εικόνα του οικισμού σε διαφορετικές οικιστικές φάσεις για την εξαγωγή συμπερασμάτων σε επίπεδο εξέλιξης της πολεοδόμησης στο χρόνο.

Όλη η πληροφορία ενσωματώθηκε σε ένα γεωγραφικό σύστημα πληροφορίας για τον οικισμό έτσι ώστε να μπορέσουμε με την ανάλυση διαφορετικών επιπέδων και μορφών πληροφορίας να εξαχθούν συνδυαστικά αποτελέσματα.

4. Το νομοθετικό πλαίσιο και οι παραδοσιακοί οικισμοί

Σε παγκόσμιο επίπεδο ο οργανισμός που ασχολείται με την πολιτιστική κληρονομιά είναι η UNESCO. Η UNESCO σε επίπεδο πόλεων, διακρίνει τις ιστορικές πόλεις και τα ιστορικά κέντρα που βρίσκονται στη λίστα της σε τρεις κατηγορίες: α) Στις πόλεις που δεν είναι πια κατοικήσιμες αλλά προϋποθέτουν την ύπαρξη αρχαιολογικών ευρημάτων του παρελθόντος (π.χ. αρχαίες πόλεις οι οποίες υπήρξαν στο παρελθόν κέντρα διάδοσης και προώθησης του πολιτισμού). β) Σε ιστορικές πόλεις οι οποίες είναι κατοικήσιμες ακόμη και οι οποίες εξαιτίας της φύσης τους έχουν αναπτυχθεί και συνεχίζουν να αναπτύσσονται κάτω από την επίδραση κοινωνικοοικονομικών και πολιτιστικών αλλαγών. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται ιστορικά κέντρα πόλεων, τα οποία βρίσκονταν στο αρχαίο κομμάτι της πόλης και τώρα έχουν ενσωματωθεί στη μοντέρνα πόλη, τομείς ή περιοχές που διαθέτουν κτίρια με χαρακτηριστικά της ιστορικής πόλης και σήμερα τείνουν να εξαφανιστούν, πόλεις με πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά που αναπτύσσεται με την εξέλιξη της πόλης και η οποία πρέπει να προστατευθεί για να μη αλλοτριωθεί. Τα ιστορικά κέντρα και οι ιστορικές περιοχές περιλαμβάνονται στη λίστα μόνο αν διαθέτουν μεγάλο αριθμό αρχαίων κτιρίων και μνημείων με ιδιαίτερα πολιτιστικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. γ) Σε νέες πόλεις του εικοστού αιώνα. Οι πόλεις αυτής της κατηγορίας είναι τα καλύτερα παραδείγματα σύγχρονου πολεοδομικού σχεδιασμού. Με την ένταξη τους στη λίστα της UNESCO, εξασφαλίζεται η προστασία κτιρίων με ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον και περιοχών με περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και ιδιαίτερο φυσικό κάλος ().

Ο οικισμός των Μεστών όπως και των υπόλοιπων Μαστιχοχωριών δεν έχουν ενταχθεί σε αυτό το πλαίσιο, που άλλωστε έχει συμβολικό χαρακτήρα παρά ουσιαστικό και για τον οποίο

ρόλο ευθύνονται οι αντίστοιχοι εθνικοί δημόσιοι οργανισμοί.

Τα Μεστά σε εθνικό επίπεδο, αποτελούν χαρακτηρισμένο μνημείο και έχουν ενταχθεί στους παραδοσιακούς οικισμούς. Σε πολύ γενικές γραμμές είναι το Υπουργείο Πολιτισμού που «κηρύσσει» μνημεία και μνημειακούς χώρους ενώ το Υπουργείο περιβάλλοντος έρχεται μέσω ρυθμίσεων και των όρων δόμησης του οικοδομικού κανονισμού να προστατεύσει τους χώρους (Βελήνης 1972),.

Η αναγνώριση της πολιτιστικής αξίας των παραδοσιακών οικισμών ξεκίνησε στα μέσα του 20ου αιώνα (Νόμος 1469/1950). Ουσιαστική όμως μέριμνα για την προστασία των παραδοσιακών οικισμών προβλέφθηκε για πρώτη φορά σε επίπεδο νόμου με το Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό 1973, που αναγνωρίζει ότι "Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Ακολούθως το 1977 και τέλος στο Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό του 1985 όπου με σκοπό τη διατήρηση και ανάδειξη της ιδιαίτερης ιστορικής, πολεοδομικής, αρχιτεκτονικής, λαογραφικής, κοινωνικής και αισθητικής φυσιογνωμίας τους.

Οι σημερινές αρμοδιότητες του τμήματος παραδοσιακών οικισμών του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., είναι ο χαρακτηρισμός κτιρίου ή ομάδας κτιρίων ή συνόλων κτιρίων ως διατηρητέων και ο καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης, ο χαρακτηρισμός Οικισμού ή ομάδας Οικισμών ή τμήματος Οικισμού ως Παραδοσιακών και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης, ειδικές ρυθμίσεις σε χαρακτηριζόμενα ως Διατηρητέα ή χαρακτηριζόμενα ως Διατηρητέα κτίρια, πάσης φύσεως ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης - Συμπληρώσεις η οριοθέτηση Ζωνών Προστασίας Παραδοσιακών Οικισμών - Αρχαιολογικών χώρων - Ιστορικών Τόπων - Τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης εντός των ζωνών αυτών, προτάσεις Νομοθετικών ρυθμίσεων επί του γενικού πλαισίου της ισχύουσας νομοθεσίας, η τήρηση - ενημέρωση αρχείου.

5. Η ανθρωπογεωγραφική εικόνα του χώρου

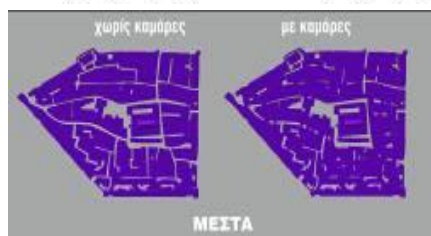
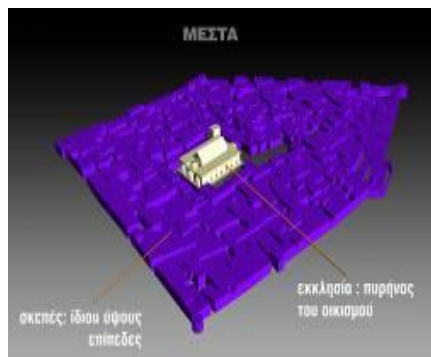
Η μεσαιωνική Ευρώπη έχει να επιδείξει αρκετά τέτοια, ενώ στην Ελλάδα μια τέτοια περίπτωση είναι η περίπτωση των Μεστών.

Η σημερινή **δημογραφική** ταυτότητα του τόπου είναι σαφές ότι βρίσκεται σε οριακό σημείο. Ο οικισμός υπήρξε σαφώς πιο σφριγηλός από ότι σήμερα ακόμα και σε περιόδους δοκιμασίας.

Το 1802 αναφέρονται 275 οικογένειες με 1112 κατοίκους. Σε καταμέτρηση το 1831 (1822 αποτυχημένη εξέγερση κατά των τούρκων) καταγράφεται ελαττωμένος, με 52 οικογένειες και 600 περίπου κατοίκους. Σήμερα ο αριθμός των κατοίκων ανέρχεται στους 5001 (ΕΣΥΕ, 2001).

Δύο σημεία άξια σχολιασμού αφορούν: α) το 1922-1936, περίοδο αύξησης του πληθυσμού, που σχετίζεται με την έλευση των μικρασιατών προσφύγων και β) το 1937-1946 περίοδος πληθυσμιακού ελλείμματος λόγω μετανάστευσης. Η γενικότερη όμως εικόνα που

εξάγει η ηλικιακή πυραμίδα, είναι αυτή ενός καθαρά γηρασμένου πληθυσμού, μεγάλες ηλικιακές φέτες στις μεγάλες ηλικίες και μικρές στις νεώτερες. Στην συντριπτική πλειοψηφία, στον οικισμό υπάρχουν νοικοκυριά των 2 (63 στα 172) και του 1 μέλους (43 στα 172). Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι ηλικιωμένοι και εκτός παραγωγικής διαδικασίας άνθρωποι (μη ενεργοί: 259, ενεργοί: 149, ΕΣΥΕ 2001).

Η κύρια **απασχόληση** των Μεστουσιών (κάτοικοι Μεστών) ήταν κατά ιστορικές μαρτυρίες κυρίως γεωργική με κέντρο την παραγωγή της μαστίχας (Ιεραπετρίτης 2006). Η συγκεκριμένη αποτέλεσε από την «γέννηση» των Μεστών, το κέντρο όχι μόνο της απασχόλησης και της οικονομικής τους δραστηριότητας αλλά και το κύριο συστατικό διαμόρφωσης της ευρύτερης ταυτότητας του οικισμού όπως και των υπόλοιπων μαστιχοχωριών. Η διαμόρφωση του οικιστικού χαρακτήρα της είναι άμεση απόρροια αυτής της δραστηριότητας. Κατά τα τελευταία χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, συγκροτείται για πρώτη φορά μια μορφή ένωσης των Μαστιχοχωριών με εμπορική επιτυχία ενώ η γενοουατική διοίκηση είναι αυτή που για λόγους άμυνας, ελέγχου και κυρίως εκμετάλλευσης της μαστίχας, δημιουργεί τα χωριά-κάστα. Αυτή την περίοδο η ιδιοκτησία των σχιών (μαστιχόδενδρα) ανήκε στους Γενοואτές στη εταιρεία "Μάονα", που δημιουργήθηκε για αυτό τον λόγο. Οι κάτοικοι των Μεστών, όπως και των άλλων μαστιχοχωριών, ήταν απλοί εργάτες που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στην εταιρεία.

Οι Τούρκοι με τη σειρά τους, παραχώρησαν ιδιαίτερα προνόμια λόγω της παραγωγής της μαστίχας. Τα μαστιχοχώρια αφιερώνονται στη μητέρα του σουλτάνου και αποτέλεσαν ξεχωριστή διοικητική περιφέρεια, με άμεση εξάρτηση από την Κωνσταντινούπολη. Οι Γέροντες των Μεστών μετείχαν στο δεύτερο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης που είχαν τα μαστιχοχώρια, φροντίζοντας για τη λειτουργία του νοσοκομείου, του σχολείου και συμμετείχαν στην εκλογή του εφόρου των μαστιχοχωριών στην Κωνσταντινούπολη.

Σήμερα η εικόνα δεν είναι ιδιαίτερα διαφορετική. Τα Μεστά είναι κυρίως γεωργική περιοχή (απασχόληση πρωτογενής: 50 άτομα, δευτερογενής: 23 άτομα, τριτογενής: 50 άτομα, ΕΣΥΕ 2001). Η καλλιέργεια μαστιχόδενδρων είναι κυρίαρχη αλλά δεδομένων των σημερινών συνθηκών όχι το ίδιο προσοδοφόρα ή καλύτερα τόσο αποτελεσματική για την κοινωνία των μαστιχοχωριών.

Παράλληλα εκδηλώνεται μια προτίμηση και στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών. Ένας αριθμός ξενώνων και ξενοδοχείων είναι επίσημα δηλωμένοι (19 ξενώνες – ξενοδοχεία, ΕΣΥΕ 2001). Αυτή η δραστηριότητα είναι πρόσθετη και εποχιακή. Δημόσιοι υπάλληλοι και τεχνίτες, κυρίως οικοδομών συμπληρώνουν το προφίλ του μέσου κατοίκου.

Η **πολεοδομία** των Μεστών οργανώνεται γύρω από το μοναστήρι στο οποίο είναι προσαρτημένος περιφερειακά μικρός οικισμός (Γαβαλάς-Μονιούδης 1978). Δευτερευόντως η οργάνωση του οικισμού στηρίζεται στην ασφάλεια των κατοίκων και είναι η βασική αρχή

σχηματισμού του χώρου.

Το κυρίαρχο στοιχείο είναι ο έμμεσος αμυντικός χαρακτήρας του χωριού. Οι ίδιες κατοικίες αποτελούν την αμυντική υποδομή του οικισμού. Δεν κατασκευάζεται τείχος αλλά διαμορφώνεται από την εξωτερική πλευρά των περιμετρικών κατοικιών. Αυτές οι κατοικίες δεν ξεχωρίζουν η μία από την άλλη αλλά αποτελούν μία κατά μήκος συνέχεια. Δύο αμυντικοί πύργοι ενσωματώνονται στο τείχος.

Το γεωμετρικό κέντρο των Μεστών κατέχει η εκκλησία του Μεγάλου Ταξιάρχη, που είναι χαρακτηριστικό της βυζαντινής περιόδου και αρχικής συσπείρωσης του οικισμού γύρω από την εκκλησία. Το οδικό δίκτυο της πολίχνης είναι ακανόνιστο με αρκετά αδιέξοδα. Το πλάτος των δρόμων μικρό όπως σε όλους τους μεσαιωνικούς οικισμούς. Συχνά τους δρόμους στηρίζουν αψιδωτά στηρίγματα (καμάρες), για λόγους στατικής λόγους λειτουργικότητας, ή αμυντικούς (διασφάλιση διαφυγής από τις σκεπές). Οι οδοί είναι λιθόστρωτοι με διαμορφωμένη στο κέντρο επιφανειακή διαφυγή όμβριων και λυμάτων.

Οι κατοικίες είναι δώροφες με μικρή επιφάνεια κάλυψης. Από τις 868 οι 468 είναι ισόγειες και 404 με ένα όροφο (ΕΣΥΕ 2001). Αποτελούν την κυρίαρχη και πρωτογενή μονάδα στην πολεοδομία των Μεστών. Με την επανάληψη αυτού του απλουστευμένου γεωμετρικού όγκου, με μικρές παραλλαγές, προκύπτει το σχήμα του συνόλου του οικιστικού όγκου. Οι ισόγειοι χώροι χρησιμοποιούνται ως επαγγελματικοί ή ως αποθηκευτικοί χώροι ενώ ο δεύτερος όροφος για κατοικία. Το κυρίαρχο υλικό κατασκευής είναι η πέτρα, τόσο για τις κατοικίες όσο και για το δίκτυο δρόμων και της πλατείας περί την εκκλησία Σε ένα σύνολο 868 οι 709 έχουν ως υλικό κατασκευής την πέτρα (ΕΣΥΕ 2001). Το ύψος των κατοικιών είναι περίπου το ίδιο και οι σκεπές επίπεδες (843 κατοικίες έχουν ταρατσα (ΕΣΥΕ 2001). Πιθανά αυτή η διαμόρφωση αποτέλεσε συνέχεια και συμπλήρωση της λογικής αμυντικής κατασκευής του χωριού, δίνοντας τη δυνατότητα κίνησης επί των στεγών.

Σε κάθε περίπτωση ο οικισμός παρουσιάζει μια εικόνα «συμπαγούς αντικειμένου» πενταγωνικού σχήματος. Δίνει την εντύπωση της «δια μιας» κατασκευής. Σχηματίζεται η αντίληψη ότι υπάρχουν ένα ομογενές αστικό αντικείμενο και όχι ένα σύνολο ιδιωτικών κατοικιών. Η εντύπωση αυτή εντείνεται από την ομοιομορφία των όψεων των κατοικιών και παγιώνεται από την φαινόμενη έλλειψη ολοκληρωμένου δικτύου δρόμων που δημιουργείται από την απόκρυψη του, από τις καμάρες. Η αισθητική του οικισμού στηρίζεται κυρίως στην δημιουργία μιας εικόνας συνόλου, μιας συμπαγούς μορφής αστικής συσπείρωσης και καθόλου στην προβολή και τον τονισμό της κατοικίας.

6. Το μέλλον: ζωντανός οικισμός ή μνημείο;

Με την ανάπτυξη του κάθε οικισμού διαμορφώνονται ορισμένες βασικές λειτουργίες, που μετά εξελίσσονται σε σημαντικούς παράγοντες για τη επιβίωση και το ρόλο του.

Ένας από αυτούς είναι η οικονομική λειτουργία που κατά μερικούς μελετητές είναι το κεντρικό κριτήριο στον ορισμό της πόλης. Η πορεία (εργασία – παραγωγή – διάθεση – κατανάλωση – εργασία) είναι κινητήρια δύναμη της πόλης (Derruau, 1976, Claval 1984).

Στο ερώτημα αν ο οικισμός των Μεστών μπορεί να συντηρήσει ένα ικανό πλέγμα οικονομικών δραστηριοτήτων η απάντηση είναι μάλλον αρνητική. Η γεωργική απασχόληση αφορά κυρίως την παραγωγή μαστίχας. Τα εσπεριδοειδή, η παραγωγή οίνου και η μικρή ελαιοπαραγωγή δεν μπορούν να θεωρηθούν ικανά να φέρουν το βάρος μίας τέτοιας δυναμικής. Ο τουρισμός είναι εποχιακός και επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στο μεσαιωνικό τοπίο της πόλης. Η πόλη διαθέτει στοιχειώδη υποδομή δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας και σχετίζεται έμμεσα με τον παραθαλάσσιο τουρισμό.

Η δε κυρίαρχη απασχόληση με τη μαστίχα δείχνει να συρρικνώνεται. Μελέτες στη περιοχή του Πυργίου δείχνουν συρρίκνωση των εκτάσεων καλλιέργειας της μαστίχας παρά την δηλούμενη εντατικοποίηση της παραγωγής (Θωμαΐδου 2007). Θα πρέπει να τονιστεί ότι το

50% της κάλυψης των εδαφών αφορούν την μαστίχα που παρά τις διαπιστώσεις εξακολουθεί να είναι το κέντρο της αγροτικής δραστηριότητας. Η εικόνα επιτείνεται ακόμα περισσότερο αν λάβει κανείς υπ' όψιν τα ανθρώπινα δεδομένα ενός γηρασμένου πληθυσμού, του οποίου το 63% είναι μη ενεργό.

Τα Μεσά δύσκολα μπορεί να ειπωθεί, ότι απαντούν επαρκώς σε μία υγιή οικονομική λειτουργία. Ιστορικά λειτούργησαν ως ένας συμπαγής οικονομικός μηχανισμός στα πλαίσια μιας μεγάλης ενιαίας αγοράς, στην αρχή της Βυζαντινής και ύστερα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτό επέτρεψε την επί αρκετούς αιώνες άνθηση της τοπικής τους οικονομίας. Ο συνασπισμός όλων των μαστιχοχωριών αύξησε την δυναμική αυτής της δραστηριότητας που λειτούργησε ευεργετικά για την κοινωνία. Εξ αιτίας αυτού, σε όλα τα καθεστώτα υπήρξε αντικείμενο ιδιαίτερης αντιμετώπισης, ειδικών ρυθμίσεων και προνομίων.

Είναι όμως αυτό σήμερα δυνατόν να διασφαλίσει τη συνέχεια των Μεστών και των μαστιχοχωριών. Είναι όντως παρακινδυνευμένο να πιστέψει κανείς ότι η μαστίχα από μόνη της μπορεί να επιτρέψει την ομαλή οικονομική λειτουργία του οικισμού, παρά τα ανοίγματα και τις πωλήσεις από στον αραβικό κόσμο μέχρι την Ιαπωνία. Δεν πρέπει να προξενεί έκπληξη το γεγονός, αν αναλογιστούμε, ότι μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων του βρετανικού ναυτικού στηρίζονταν στην μεταφορά μπαχαρικών πριν από μερικούς αιώνες! Οι λειτουργίες των αγορών είναι εντελώς διαφορετικές, οι προτιμήσεις επίσης και η παραγωγή μπορεί και αλλάζει τόπο καταγωγής. Άρα η κοινωνία των Μεστών δύσκολα μπορεί μέσω αυτής της πατροπαράδοτης και ιδιαίτερης παραγωγής, να διασφαλίσει τέτοια δραστηριότητα που να μπορεί να συντηρήσει τον οικισμό.

Οι παγκόσμιες κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες (δημιουργία εθνικών κρατών άρα πάση ενιαίων μεγάλων αγορών) συνθήκες και διατροφικών αλλαγών ώθησε την κύρια δραστηριότητα του τόπου σε περιθωριακό επίπεδο παρά τη σημερινή επιστροφή σε «καθαρά, υγιεινά, οικολογικά προϊόντα» και φυσικά το ανθρώπινο δυναμικό του οικισμού και των άλλων οικισμών αποδυναμώθηκε δραστικά.

Γηρασμένος πληθυσμός, κυρίως συνταξιούχοι μη ενεργοί οικονομικά και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αποτελούν τον πληθυσμό του τόπου. Ενώ επί της οθωμανικής είχαν την δυνατότητα αντιπροσώπευσης στα πιο υψηλά κρατικά κλιμάκια. Ούτε η δραστηριότητα, ούτε και οι ανθρώπινες δυνατότητες μπορούν να δώσουν συνέχεια σε μια υγιή συνέχιση του ρυθμού της πόλης. Άρα πώς το κέλυφος, το αστικό τοπίο μπορεί να διατηρηθεί χωρίς να αποτελέσει τροχοπέδη στην ζωή και πώς μπορεί να αποφευχθεί η σταδιακή μεταμόρφωση

τους σε ένα νεκρό και άδειο κέλυφος, δηλαδή σε ένα νεκρό «μνημείο»;

Εκτός από μια σειρά οικισμών που συμπεριλαμβάνει Μεστά, Πυργί και Ολυμποί, οι άλλοι οικισμοί των μαστιχοχωρίων που είχαν τα ίδια μορφολογικά χαρακτηριστικά, σταδιακά μεταλλάχθηκαν σε σύγχρονα χωριά. Μπορεί να δει κανείς ότι μερικά στοιχεία του καστρο-οικισμού παραμένουν και άλλα αλλάζουν. Το παλιό ζει με το σημερινό. Η παλιά εικόνα όμως έπαψε να υπάρχει. Μία πρώτη επιτόπια αυτοψία δείχνει ότι, όταν ο οικισμός δεν έχει εγκαταλειφθεί, η σημερινή οικονομική δυναμική τον ωθεί σε μια σταδιακή μορφολογική αλλαγή. Ο παλαιός καστρο-οικισμός, εξ αιτίας του νομοθετικού πλαισίου, παραμένει ο ίδιος, όμως ο περίγυρος αλλάζει. Γύρω του προστίθενται νέες κατοικίες που τείνουν να τον μετατρέψουν σε πυρήνα ενός ευρύτερου οικιστικού συνόλου. Τείνουν να τον μεταβάλουν σε «κέντρο» της πόλης. Αυτό αφορά τους πιο διατηρημένους οικισμούς Μεστά, Πυργί Ολυμποί. Ενώ στα υπόλοιπα μαστιχώχωρα παρατηρείται τρώση του νομοθετικού πλαισίου, που σημαίνει την είσοδο νέων κατασκευών στον παλιό ιστό και κατά συνέπεια την βαθμιαία αποσύνθεσή τους. Να σημειωθεί ότι αυτή η αύξηση του οικιστικού σώματος δεν συνοδεύεται από αύξηση πληθυσμού αλλά από μείωση! Αυτό το γεγονός δηλώνει την λειτουργική ανεπάρκεια του και δικαιολογεί την αναζήτηση - κατασκευή νέων κατοικιών με σύγχρονες διευκολύνσεις.

7. Σαν επίλογος

Η εικόνα των Μεστών υπήρξε δημιούργημα μια σφριγηλής οικονομικής δραστηριότητα η οποία δεν υπάρχει σήμερα με την ίδια μορφή, ένταση και επικαιρότητα. Η τοπική κοινωνία και η πολιτεία, αναγνωρίζουν ορθά, σ' αυτή την εικόνα, την σπουδαιότητα της διατήρησης του παρελθόντος, και προσπαθούν να το διαφυλάξουν. Οι δείκτες όμως ανθρωπίνης, οικονομικής και οικιστικής δραστηριότητας είναι πτωτικοί και όχι ενθαρρυντικοί για το μέλλον. Η μέριμνα προστασίας είναι ορθή αλλά εγείρει ερωτήματα μήπως ωθούμε στην συντήρηση και προβολή απλώς μιας εικόνας, αφήνοντας στο παρασκήνιο έναν ευρύτερο σχεδιασμό που θα δημιουργήσει ουσιαστικές συνθήκες αναβίωσης της αστικής κληρονομιάς;

Βιβλιογραφία

- Claval P., (1984), *Geographie humaine et economique contemporaine*, Puf, Paris.
- Derruau M., (1976), *Geographie humaine*, Armand Colin, Paris.
- Planel-Marchand A., (1981), *La protection des sites*, PUF, Paris.
- Sidiropoulos G, Vasilakos A. (2006), *Ultra-real or symbolic visualization? The case of the city through time*. *Computers & Graphics* 30 (2): 299-310
- UNESCO World Heritage Centre, <http://whc.unesco.org>
- Βελένης Γ., (1972), *Επισκόπησης και αξιολόγησης πολιτιστικών μνημείων Ελλάδος*, ΚΕΠΕ, Αθήνα.
- Γαβαλάς Θ.-Μονιούδης Θ., (1978), «Χωρική ανάλυση των μεσαιωνικών οικισμών της Χίου», *Αρχιτεκτονικά Θέματα* Νο12, 86-93.
- ΕΣΥΕ (2001), *Στοιχεία απογραφής 2001, 1991, 1981, 1971*, ΕΣΥΕ, Αθήνα.
- Θωμαΐδου Α. (2007), «Μοντελοποίηση πολυφασματικής ταξινόμησης και αλλαγής κάλυψης εδάφους. Εφαρμογή σε δεδομένα Landsat διαφόρων χρονικών στιγμών για τη χαρτογράφηση της κάλυψης του εδάφους και της μεταβολής του στα νότια της νήσου Χίου», *Μεταπτ. διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, τμ Γεωγραφίας, Μυτιλήνη*.
- Ιεραπετρίτης Γ., (2006), «Η συμβολή της τοπικής οργάνωσης των μαστιχοχωρίων στην διαχείριση του χώρου κατά την περίοδο 1566-1866 της οθωμανικής κυριαρχίας», *Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, τμ Γεωγραφίας, Μυτιλήνη*.